

УДК 378.0:377.0:34

*Денис Натеса, аспірант,
Інститут професійної освіти НАПН України,
м. Київ, Україна*

ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Розкрито суть цифрової грамотності як ключової складової правової компетентності викладача професійного навчання в умовах цифрової трансформації освіти. Окреслено структуру цифрової грамотності, що охоплює когнітивно-змістовий, інструментально-операційний, ціннісно-мотиваційний і рефлексивно-оцінювальний компоненти, які забезпечують правомірне, етичне й ефективне використання цифрових технологій. Наголошено на важливості інтеграції цифрових і правових знань для підвищення професіоналізму педагогічних кадрів.

Ключові слова: викладач професійного навчання, правова компетентність, цифрова грамотність.

Abstract. The theses reveal the essence of digital literacy as a key component of the legal competence of vocational education instructors in the context of the digital transformation of education. The structure of digital literacy is outlined, encompassing cognitive-content, instrumental-operational, value-motivational, and reflective-evaluative components that ensure lawful, ethical, and effective use of digital technologies. The importance of integrating digital and legal knowledge to enhance the professionalism of teaching staff is emphasized.

Keywords: vocational education instructor, legal competence, digital literacy.

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і цифровізації освітнього середовища зростає потреба у формуванні, окрім фахових, ще й цифрових компетентностей викладачів професійного навчання. Цифрова грамотність, як здатність ефективно, критично й безпечно використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у професійній діяльності, стає невід'ємною складовою правової компетентності педагогічних кадрів. Адже забезпечення дотримання цифрової етики, авторського права, захисту персональних даних, а

також протидія кіберзагрозам вимагає від викладача глибокого розуміння правових аспектів цифрового простору [1]. Тож інтеграція цифрової грамотності в структуру правової компетентності сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та правової культури загалом.

Правова компетентність педагогів професійного навчання закладів професійної освіти будівельної галузі, на нашу думку, «таке системне утворення, що інтегрує знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості щодо їхньої здатності володіти правом у професійно-педагогічній діяльності відповідно до переліку трудових функцій; усвідомлювати дієвість законів і підзаконних актів для реалізації навчальних і виховних функцій; розуміти принципи права учасників освітнього процесу та способи правового регулювання їхніх стосунків, формувати в здобувачів освіти правову компетентність згідно з українськими регулюючими нормами і стандартами в будівельній галузі» [3, с. 111].

Огляд сучасного стану наукових досліджень у сфері цифрової грамотності викладачів професійної освіти свідчить про актуальність інтеграції цифрових компетентностей у структуру професійної і правової підготовки педагогічних кадрів. У працях вітчизняних науковців наголошується, що цифровізація професійної та фахової передвищої освіти в Україні є технологічним, педагогічним і правовим викликом. М. Єршов [2], зокрема, акцентує увагу на тому, що цифрова трансформація освіти вимагає перегляду підходів до підготовки викладачів, оскільки нові умови передбачають оперування цифровими інструментами відповідно до правових норм і етичних стандартів.

Теоретичні засади інформатизації освіти та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому середовищі України ґрунтовно розкриті у колективній праці під науковою редакцією В. Бикова, С. Литвинової та В. Лугового [4]. У ній підкреслюється значення розвитку цифрової компетентності як інтегральної складової фахової діяльності педагогів, що передбачає не лише технічне опанування ІКТ, але й розуміння правових наслідків

їхнього застосування, таких як дотримання авторського права, забезпечення безпеки персональних даних тощо.

Окрему увагу у сучасних дослідженнях приділено проблематиці формування цифрових навичок у післядипломній педагогічній освіті. Так, Т. Собченко [5] розглядає можливості використання цифрових інструментів як засобів удосконалення професійної діяльності викладачів, водночас указуючи на необхідність їхнього усвідомленого й правомірного застосування в освітньому процесі. У схожому ключі О. Стойка [6] обґрунтовує необхідність цілісної системи формування цифрової грамотності педагогів у післядипломній освіті, підкреслюючи взаємозв'язок між технологічною підготовкою та правовою відповідальністю педагога в цифровому середовищі.

Суттєвий внесок у розвиток концептуальних засад цифрової трансформації освіти зроблено в колективній монографії під редакцією В. Бикова та О. Пінчук [7], де цифрова грамотність розглядається як ключова компетентність педагога, основа для розвитку відкритих, безпечних і правомірних освітніх середовищ.

Здійснений аналіз сучасних наукових підходів доводить, що формування цифрової грамотності у викладача професійного навчання є складовою частиною ширшого процесу розвитку його правової компетентності, що зі свого боку забезпечує відповідність освітньої діяльності сучасним вимогам цифрової доби.

Цифрова грамотність як складова розвитку правової компетентності викладача професійного навчання – це інтегративна характеристика професійної діяльності педагога, яка поєднує знання, уміння, навички й установки щодо ефективного, етичного й правомірного використання цифрових технологій в освітньому процесі. Вона передбачає здатність викладача орієнтуватися в цифровому середовищі, працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), дотримуючись при цьому чинного законодавства у сфері авторського права, захисту персональних даних, академічної доброчесності, інформаційної безпеки тощо.

З огляду на зростання ролі цифрових технологій у професійній освіті, цифрова грамотність не лише полегшує адаптацію до цифрового освітнього середовища, але й виступає необхідною умовою дотримання педагогом правових норм і стандартів, що регулюють взаємодію з цифровим контентом, ресурсами й платформами. Тож цифрова грамотність викладача – це не лише технічна компетенція, а й складова його правової компетентності, яка забезпечує відповідальне, безпечне та правомірне функціонування в умовах цифрової трансформації освіти.

Структура цифрової грамотності як складової розвитку правової компетентності викладача професійного навчання є багатовимірною і охоплює взаємопов'язані компоненти, які забезпечують не лише ефективне функціонування викладача в цифровому середовищі, але й правову відповідальність за свої дії. Нижче представлено структурну модель, адаптовану до сучасних досліджень у галузі цифрової освіти та правової педагогіки:

1. *Когнітивно-змістовий компонент* відображає наявність у викладача знань щодо: основ цифрових технологій та інформаційно-комунікаційних систем; національного й міжнародного законодавства у сфері авторського права, конфіденційності даних, інформаційної безпеки; норм академічної доброчесності в цифровому просторі; принципів роботи освітніх онлайн-платформ та інструментів; цифрової етики включно з нетолерантністю до кібербулінгу, дезінформації тощо.

2. *Інструментально-операційний компонент* охоплює вміння та навички: використовувати цифрові інструменти для створення, збереження, обробки й поширення інформації з дотриманням авторських і суміжних прав; організовувати освітній процес за допомогою цифрових платформ (Zoom, Moodle, Google Classroom тощо); забезпечувати захист особистих даних студентів і колег; виявляти та уникати цифрових ризиків і правопорушень; документувати джерела інформації, здійснювати посилання відповідно до стандартів академічної доброчесності.

3. *Ціннісно-мотиваційний компонент* відображає ставлення викладача до цифрової культури як до невід’ємної частини професійної діяльності, а саме: усвідомлення значущості цифрової грамотності для правової відповідальності; готовність діяти в межах правових норм у цифровому середовищі; прагнення до саморозвитку, самоосвіти й постійного вдосконалення цифрових і правових компетенцій; дотримання етичних принципів цифрової взаємодії (відповідальність, прозорість, доброчесність).

4. *Рефлексивно-оцінювальний компонент* спрямований на самоконтроль і критичну оцінку власної цифрової та правової поведінки: здатність аналізувати власну діяльність з позицій цифрової етики та права; уміння виявляти порушення цифрової безпеки, академічної доброчесності; здатність до самокорекції та вдосконалення цифрових і правових навичок; участь у професійних обговореннях правових аспектів цифрової освіти.

Ця структура дозволяє цілісно підходити до формування цифрової грамотності в системі професійної педагогічної освіти, забезпечуючи поєднання технічних, педагогічних і правових аспектів діяльності викладача.

Отже, цифрова грамотність як складова правової компетентності викладача професійного навчання є інтегрованою характеристикою, що поєднує знання, вміння, цінності та правову відповідальність у сфері використання цифрових технологій в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Герлянд Т. М. Особливості формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. *Молодь і ринок*. 2011. № 5. С. 55–58.
2. Єршов М. О. Цифровізація професійної та фахової передвищої освіти в Україні: проблеми і перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2019. № 1(18). С. 67–74.
3. Натеса Д. М. Специфіка правової компетентності педагогів професійного навчання закладів професійної освіти будівельної галузі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. № 55. С. 110–117.
4. Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України / В. Ю. Биков,

- О. Ю. Буров, А. М. Гуржій та ін; наук. ред. В. Ю. Биков, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 214 с.
5. Собченко Т. М. Використання цифрових інструментів у післядипломній педагогічній освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. № 1(48). С. 384–386.
6. Стойка О. Формування цифрової грамотності вчителя в системі післядипломної освіти України. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2023. Вип. № 2(75). С. 61–76.
7. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ: колективна монографія / [колектив авторів]; за ред. В. Ю. Бикова, О. П. Пінчук. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. 186 с.